

מפעל דף היומי בעיון

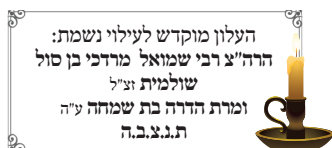
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

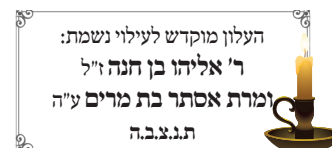
כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום ד' י"ג תמוז-יום ג' י"ט תמוז תשפ"א

מסכת יומא ע"ג-ע"ט

שבוע פרשת בלק

דף ע"ג

תנו רבנן: כיצד שואלין? השואל פניו כלפי נשאל, והנשאל פניו כלפי שכינה. השואל אומר: ארדף אחרי הגדוד הזה והנשאל אומר: כה אמר ה' עלה והצלח. רבי יהודה אומר: אין צריך לומר כה אמר ה' אלא עלה והצלח ...

ברש"י מבאר מה שאמרו כאן שהשואל "פניו כלפי נשאל" היינו כלפי כהן, ומה שאמרו ש"הנשאל כלפי שכינה", היינו כלפי אורים ותומים. אמנם ברמב"ם [פ"י מכלי המקדש ה"א] כתב: וכיצד שואלין, עומד הכהן ופניו לפני הארון והשואל מאחוריו. עכ"ל. וכתב בכסף משנה, שהרמב"ם לא פירש כרש"י ש"שכינה" היינו אורים ותומים, כיון שאם הכונה כן לא שייך לומר "פניו כלפי שכינה", שהרי האורים ותומים היו על לבו, ולא שייך שלא יהיו פניו כלפי החשן, ועוד, שלפ"ז היה צריך לומר "השואל פניו כלפי שכינה", כי כיון שהשואל עומד כנגד הכהן ממילא פניו כלפי האורים ותומים. ולכך פירש הרמב"ם דלארון קרי שכינה, וע"פ זה הוכרח לפרש דהשואל פניו כלפי נשאל דקתני שפניו פונות למקום שפונים פני הנשאל, ונמצא לפ"ז שהשואל לאחורי נשאל [א"ה. וזה ג"כ לא כמו רש"י שכתב שפניו כלפי הכהן], דאל"כ [אלא פניו כנגד פני הנשאל] היה צריך לומר "השואל והנשאל פניהם כלפי שכינה".

עוד כתב שם הרמב"ם: "והכהן משיבו ואומר לו עלה או לא תעלה". ומשמע כדעת ר' יהודה שאין צריך לומר "כה אמר ה'".

... אין שואלין בקול - שנאמר ושאל לו, ולא מהרהר בלבו שנאמר ושאל לו לפני ה' ...

ברש"י כתב, שממה שנאמר 'לו' משמע לו לבדו שאינו שומע אלא הוא [ע"י להלן בביאור דבריו]. ולשון הרמב"ם [שם]: ואינו שואל בקול רם ולא מהרהר בלבו אלא בקול נמוך כמי שמתפלל בינו לבין עצמו.

וע"י בספר בכור שור [ברכות לא] שכתב, שאף שאמרו [שם] שאסור להגביה קולו בתפילתו, מ"מ אף אם העומד לפניו או אצלו ממש ישמע דבריו שפיר דמי, ולא אסרו אלא השמעת קול ממש, שהרי גם כאן הכהן היה שומע את השאלה מהנשאל, וכמו שפירש רש"י ש"אין שומע אלא הוא", אלמא דתפילת חנה היתה גם באופן כזה שאחר שומע, ולא אסרו אלא השמעת קול הנשמע לכל סביבו.

אמנם בשו"ת דבר שמואל [למהר"ש אבוהב, סי' קע"ז] כתב, שאין לפרש כן את דברי רש"י, אלא כונת רש"י "לו לבדו" היינו לשואל, ולעולם הכהן לא היה שומע את שאלתו, ואפשר שקדמה לו הידיעה מלפ"ז את שאלתו, או שאף שלא שמע השאלה היה עונה את תשובת האורים ותומים.

והחיד"א במחזיק ברכה [סי' קא] ג"כ דחה את דברי הבכור שור, אך הוא כתב שיש לומר שאף שבאורים ותומים היה כן מ"מ דמיון הגמ' לתפילה אינו דמיון גמור, ולעולם בתפילה אסור להשמיע אף לסמוך אצלו.

הודעה חשובה

ניתן להקדיש את העלון מידי שבוע להצלחה או לע"נ, וכן אפשר לפרסם ספרים בלבד בעמוד האחרון של העלון, העלון מודפס ב-20,000 עותקים ומופץ בכל הארץ, מלבד זה הוא נשלח במייל לרבבות אנשים, ומהם זה נשלח לעוד רבבות רבות של אנשים, כך שמעיינים בו למעלה ממיליון איש מידי שבוע, בהקדשה אחת אתם מנציחים את יקירכם במפעל התורה וזיכוי הרבים מהגדולים בעולם, או זוקפים להצלחתכם את זכות הרבים ולימוד התורה של ציבור ענק זה, מעלת לימוד התורה היא הסגולה הבדוקה והמעושה יותר מכל הסגולות שבעולם, בסכום של \$1,000 תוכלו לזכות בהקדשה זו, כל הקורא זוכה! רק שני הקדשות יופיעו מידי שבוע בעמוד הראשון של העלון! או פירסום של ספרים, עמוד שלם \$1,000 וחצי עמוד \$500, בפרסום זה אתם חוסכים הוצאות גדולות של הדפסה והפצה. לפרטים: בטלפונים או במייל המופיעים בתחתית העמוד. וכן ניתן לשלם בנדרים פלוס או בקהילות על שם מכון ראש פינה, ולכתוב שם את פרטי ההקדשה

כולל ומכון ראש פינה:

... אין שואלין שני דברים כאחד, ואם שאל - אין מחזירין אלא אחד, ואין מחזירין לו אלא ראשון ... ואם הוצרך הדבר לשנים - מחזירין לו שנים ...

פירש"י, אם הוצרך הדבר לשאול לשנים שהוא נחוץ ואין פנאי לחכות. ברמב"ם [שם ה"ב] כתב: ואין שואלין על שני דברים כאחד, ואם שאל משיבין על הראשון בלבד. עכ"ל. והשמיט הרמב"ם הדין שאם היה נחוץ שואל שני שאלות. וכתב בשיח יצחק, שיתכן שהוא מחמת דברי הירושלמי כאן שמשמע שסתם השיבו לדוד מחמת הרחמים שביקש, ולעולם אין משיבים שנים אפילו אם נחוץ הדבר. וציין שם לדברי הפרשת דרכים [דרוש כ'], ולספר לחם יהודה על הרמב"ם.

... כיצד נעשית? רבי יוחנן אומר: בולטות, ריש לקיש אומר: מצטרפות. - והא לא כתיב בהו צד?! - אמר רב שמואל בר יצחק: אברהם יצחק ויעקב כתיב שם ... מיתיבי: כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ושכינה שורה עליו - אין שואלין בו, שהרי שאל צדוק ועלתה לו, אביתר ולא עלתה לו, שנאמר ויעל אביתר עד תם כל העם וגו'. - סיועי הוה מסייע בהדייהו.

פירש"י, שדוקא אם היה הכהן כשר וראוי שתשרה עליו שכינה היו האותיות של האורים ותומים בולטות או מצטרפות.

לשון הרמב"ם [שם ה"ב]: ומיד רוח הקדש לובש את הכהן, ומביט בחושן, ורואה בו במראה הנבואה, עלה או לא תעלה באותיות שבולטות מן החושן כנגד פניו, והכהן משיבו ואומר לו עלה או לא תעלה. עכ"ל. ומתבאר שפסק כדברי ר' יוחנן שהאותיות היו בולטות וכל אחת אינה זזה ממקומה והוא מצרפן. אמנם בדברי הריטב"א כאן מבואר שר' יוחנן ור"ל כלל לא נחלקו, ומר אמר חדא ומר אמר חדא, כי קודם היה מכוון באותיות "אורים" מהשם המפורש ואז היו האותיות בולטות, ואח"כ בשם "תומים" ואז היו מצטרפות.

פרק יום הכפורים

משנה. יום הכפורים אסור באכילה, ובשתיה, וברחיצה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל, ובתשמיש המטה ...

מבואר בגמ' [ע"ז א'], שנאמר בתורה חמשה עינויים כתיבי, ומזה למדו לחמשה עינויים [ושתיה בכלל אכילה], ומבואר בגמ' [ע"ז א'], דמה ששינינו [ע"ז א'] 'אסור' דמשמע דאפילו באכילה אין בו כרת, היינו דוקא בחצי שיעור, אך באוכל או שותה שיעור שלם חייב כרת כמו שנאמר בתורה [ויקרא כג] "כל הנפש אשר לא תעונה וגו' ונכרתה מעמיה".

ולגבי שאר העינויים, העלו בתוס' [ע"ז א' ד"ה דתנן בשם ר"ת, וכן הוא בתוס' ישנים ריש פירקין ד"ה יום] בשם ר"ת, דהם רק מדרבנן, וכן כתב הרא"ש בשם ר"י וריב"ם, וכן העתיק הטור [סי' תרי"א].

והר"ן הביא שיש מי שאומר שיש בהם רק איסור אך אין בהם כרת, ויש מי שאומר שהם מדרבנן בעלמא, ואף על גב דבגמרא מפקי להו מקראי אסמכתא בעלמא גינהו, ולכן מצינו שמקילים בהם ואמרינן המלך והכלה ירחצו את פניהם, וכן החיה תנעול את הסנדל דברי ר' אליעזר וחכמים אסרינן, וממה שאוסרים רבנן מוכח דמירי בדליכא סכנה, ואם היה איסור נעילת הסנדל מדאורייתא איך התיר ר' אליעזר, וכן אמרו בגמ' [ע"ז ב'] דמי שיש לו חטטים בראשו סך כדרכו ואינו חושש, וכן מי שידיה מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש, ואם היו העינויים מה"ת לא היו מקילים באלו. וכן משמע מדאמרינן בגמ' "הני חמשה ענויין כנגד מי" דבעי אם יש להם שום רמז מן התורה, ולא אמרו "מנא לך", ומשמע דמדרבנן גינהו.

והקשה ע"ז הר"ן, מדתניא בגמרא [ע"ז א'] "אף על פי שאמרו אסור, לא אמרו ענוש כרת אלא על האוכל ועל השותה ועושה מלאכה בלבד" ואם כל הענויים אינם אלא מדרבנן, איך שייך לומר בהם "ולא אמרו ענוש כרת" שהרי אפילו איסורא דאורייתא נמי ליכא, לפיכך היה נראה לי דכולהו מדאורייתא גינהו, אלא דכיון שאינם בכלל הענויים הכתובים בקרא בהדיא, קילי טפי ומסרן הכתוב לחכמים והן הקלו בהן כפי מה שראו, והתירו כל שאינו נעשה לתענוג. וכן דעת הרמב"ם [פ"א מהלכות שביית עשור ה"ה] דכולהו מדאורייתא גינהו [א"ה]. לשון הרמב"ם שם, "למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לסוך בו או לנעול את הסנדל או לבעול, ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששבות מאכילה ושתיה שנאמר שבת שבתון שבת לענין אכילה ושבתון לענינים אלו, ואין חייבין כרת או קרבן אלא על אכילה ושתיה אבל אם רחץ או סך או נעל או בעל מכין אותו מכת מרדות". ועי' בארעא דרבנן (מהדורה קמא מערכת אות ח סימן רנב) שכתב שלהרמב"ם הוא אסמכתא בעלמא. ויעויין לשדי חמד (כללים מערכת אות ח כלל קלה) שכתב לתמוה על רבינו במה שכתב בשם הרמב"ם דס"ל דשאר העינויים מדרבנן, דהרואה יראה דהרמב"ם לא חילק בין עינוי דאכילה לשאר עינויים אלא לענין חיוב כרת, אך לענין איסורין לא מפורש בדבריו דסובר שהשאר מדרבנן. ועיין לרבינו בספרו קהלת יעקב (תוספת דרבנן מערכת אות ע סימן רמב) דתבריה לגויזיה, וכתב דדעת הרמב"ם דכל חמשת הענויים מדאורייתא, עי"ש. ועיין למגיד משנה שם דכתב בדעת הרמב"ם דהני עינויים אינם מדאורייתא, דא"כ היה לו לרמב"ם למנותן בספר המצוות. ועיין במרכבת המשנה (ברמב"ם שם) מה שכתב על דברי המגיד משנה].

וכתב הר"ן, אלא דלא מיחוורא לי הא דתניא לקמן [ע"ה ב'] התינוקות מותרין בכולן חוץ מנעילת הסנדל, ומוכח בגמ' דמותרין בכולן דקאמר היינו דמותר לגדולים לרוחצן ולסוכן [וכמו שאפרש שם], והרי אלו ודאי לתענוג עשויים, והרי אם ימנע מהם דברים אלו לא יסתכנו, ואי העינויים מדאורייתא היכי שרי, והא כתיב "לא תאכלום" וקרי ביה לא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים [יבמות ק"ד], ובפשטות משמע ממה ששינינו "התינוקות מותרין" שעד שהגיעו לפרקן מותרין בכולן ואפילו על ידי גדולים, ובשלמא אי דרבנן גינהו שפיר שכל שהוא לצרכו של תינוק אף על פי שהגיע לחינוך מאכילין אותו איסור מדרבנן ואפילו בידים כדמוכח בנדה [מ"ו ב'] גבי קטנה שנדרה בעלה מפר לה.

ובכסף משנה [שם] כתב על דבריו, דאפילו לדעתו דאפילו הגיעו לחינוך מותרים בכולם, יש לומר דלא קשה מידי, דאע"ג דאסירי מדאורייתא, מ"מ כיון דלא מפרשי בהדיא בקרא והם דברים המסורים לחכמים ראו שלא להחמיר על התינוקות בכך, דכיון דאכילה ושתייה דכתיבי בקרא בהדיא מותר להאכילם ולהשתותם בידים, כ"ש שאר דברים, ואע"פ שבשהגיעו לחינוך צריך לחנכן באיסור דאכילה ושתייה, לא ראו לחנכן לדברים אלו מאחר שאינם מפורשים בכתוב, וכיון דרביתיה דינוקא ניהו. ולדעת הטור [סי' תרט"ז] שכתב שכדרך שמתנכים אותם באכילה ושתייה כך מחנכין אותם ברחיצה וסיכה, אתי שפיר טפי, דההיא דהתינוקות מותרים בכלן בשלא הגיעו לחינוך היא וההיא דלהזהיר גדולים על הקטנים בששהגיעו לחינוך. וככל הדברים האלו כתב גם בב"י [סי' תרי"א].

ובשו"ע [סימן תרי"א סעיף א'] כתב: יום הכיפורים לילו כיומו לכל דבר. ומה הם הדברים האסורים בו; מלאכה, אכילה, שתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה; ואין חיוב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתייה. **ובמג"א** [ריש הסימן] סתם דכולהו מדאורייתא, אמנם **במשנ"ב** [סי' ב'] הביא ב' הדעות הנ"ל, וכתב דהוא נפק"מ לענין איזה ספק, ולמעשה ראוי להחמיר, וכתב בשער הציון שמה שכתב בפשיטות המג"א שהוא דאורייתא, הוא שלא בדקדוק, כי הוא מח' גדולה בראשונים.

... והמלך והכלה ירחצו את פניהם, והחיה תנעול את הסנדל, דברי רבי אליעזר, וחכמים אוסרין.

בגמ' [ע"ח ב'] מפרש טעמא דר"א משום דכתיב [ישעיה לג] "מלך ביפיו תחזינה עיניך", והכלה כדי שלא תתגנה על בעלה. והר"ף והרא"ש הביאו הפירוש בדעת ר"א הנ"ל, ולמד מזה הטור [סי' תרי"ג] שדעתם לפסוק הלכה כר"א. וכן פסק הרמב"ם [פ"ג ה"א]. וכתב הר"ן שכן היא ג"כ דעת רבינו חננאל.

אך כתב הר"ן, **שהתוס'** [תוס' ישנים ע"ט א' ד"ה המלך] כתבו דמספקא ליה לרבינו יצחק ז"ל אי חכמים דאוסרין במתני' קיימי אמלך וכלה או לא, ונפקא לה מינה משום דקי"ל כרבנן, ואי לא קיימי אמלך וכלה מותרין הן לרחוץ פניהן ביוה"כ, ואי קיימי אסורין, דקי"ל כרבנן.

עוד כתב, דלענין חיה לא התפרש בגמרא עד מתי נקראת חיה לנעילת הסנדל, ומסתבר שהוא עד ל' יום, לפי שכל הזמן הזה הצינה קשה לה, וכדאמר' בשבת [קכ"ט ב'] לחיה עד שלשים יום לעניין שאין מטבילין אותה בתוך ל' יום משום צינה. **ובשאלתות לרב אחאי ז"ל** כתב, שכל ל' יום אסורה להתענות, ולא נהירא, שאם הקלו בנעילת הסנדל שהיא איסור בעלמא [כנ"ל], איך נקל באיסור כרת, ועוד שבגמ' בשבת שם דאמר שמואל לחיה שלשים יום, ואמר' עלה למאי הלכתא ומעמידה הגמ' שהוא לטבילה, ומה לא העמידה מימרא דשמואל לענין תענית, אלא ודאי לענין תענית דינה כמו שאמרו [שם] לענין חלול שבת דחיה שלשה

שבעה ושלשים, הלכך לענין תענית ג' ודאי אינה מתענה, שבעה אמרה איני צריכה מתענה והולכת ואם לאו מאכילין אותה, מכאן ואילך הרי היא ככל הנשים לתענית יוה"כ.

וכן כתב הרמב"ם [פ"ג ה"ח], וכתב עוד, "והחולה כיוצא בה אף על פי שאין שם סכנה" וכתב הרב המגיד, שהרמב"ם למד דין החולה מחיה, ונלמד גם כן מדין הסיכה, והבא הב"י [סי' תרי"ד] שגם רבינו ירוחם כתב דמי שיש לו מכה ברגלו מותר לנעול.

ובשו"ע בדין כלה [סימן תרי"ג סעיף י'] כתב: כלה, כל שלשים יום מותרת לרחוץ פניה [כשית הרי"ף הרא"ש והרמב"ם, דלא כהתו"ש שנסתפקו בזה].

ו**כתב המג"א** [סי' ק"ב], שכן הוא פשוט בגמ', אך צע"ג ברש"י בכתובות [ד' א' ד"ה ואין] שמשמע שם שגם אחר ל' יום צריך שלא תסיר תכשיטיה שלא תתגנה על בעלה עיי"ש.

כתב המשנ"ב [סי' כ"ו] בשם הח"א, נראה שזה היה בזמניהם שלא היו בבהכ"נ כל היום, אבל בזה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי שנוהגין בזה היתר.

ובשו"ע בדין יולדת [סימן תרי"ד סעיף ג'] כתב: החיה, כל שלשים יום מותרת לנעול את הסנדל [כדעת הר"ף הרא"ש והרמב"ם, ודלא כהתו"ש שכתבו דהלכה כחכמים, וכמש"כ הרמב"ם והר"ן שכל ל' יום נקראת חיה]; והחולה כיוצא בה, אף על פי שאין בו סכנה; וכן מי שיש לו מכה ברגלו.

... האוכל ככותבת הגסה, כמוה וכגרעינתה, והשותה מלא לוגמיו – חייב. כל האוכלים מצטרפין לככותבת, וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו. האוכל ושותה אין מצטרפין ...

ע"י להלן דף ע"ט מה שנכתוב בדין האוכל, ולהלן דף פ' בדין השותה ודין צירוף האוכלין והמשקין.

גמרא. אסור? ענוש כרת הוא! – אמר רבי אילא, ואיתימא רבי ירמיה: לא נצרכה אלא לחצי שיעור. – הניחא למאן דאמר חצי שיעור אסור מן התורה, אלא למאן דאמר חצי שיעור מותר מן התורה, מאי איכא למימר? דאיתמר, חצי שיעור, רבי יוחנן אמר: אסור מן התורה, ריש לקיש אמר: מותר מן התורה ...

פסק הרמב"ם [פ"ג ה"ב] שחצי שיעור אסור מן התורה, והעובר עליו לוקה מכת מרדות, וביאר הרב המגיד דלא גרע משאר עינויים שלוקים עליהם מכת מרדות [ולשיטתו הם מדאורייתא כנ"ל]. והקשה הרלב"ח בתשובה [סי' יח], מדוע בהל' חמץ [פ"א ה"ו] כתב הרמב"ם דהאוכל כל שהוא בפסח ה"ז אסור מה"ת שנאמר לא יאכל, הלא גם בלא הפסוק לא יאכל ילפינן מכל חלב דחצי שיעור אסור מן התורה בחלב וה"ה בשאר איסורין וגם בחמץ. ותיירץ דחמץ אי אפשר ללמוד מחלב, די"ל דדוקא חלב דאסור לעולם ולא היה לו שעת היתר לאיסורו, אז גם חצי שיעור אסור, אבל בחמץ שמותר קודם הפסח לא אסור בו חצי שיעור, וע"כ צריך פסוק מיוחד

ג עמ' ק"ח] מהג"ר שלמה קלוגר זצ"ל בענין זה דברים יקרים ע"ש היטב. והם לא הביאו דברי הר"ח ביומא הנ"ל דמפורש טעם אחר לגמרי על הא דמלך לא מעיד ולפי"ז יש הרבה לפלפל בדבריהם ע"ש היטב].

המאכלך מן במדבר למען ענתך, רבי אמי ורבי אסי; חד אמר: אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו, וחד אמר: אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל. אמר רב יוסף: מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין. אמר אביי: הלכך, מאן דאית ליה סעודתא - לא ליכלה אלא ביממא ...

בסמ"ע [חומ"ס סי' ה'] כתב לחדש, דכשמדליקים נרות נחשב כמו יום לגבי דברים דבעי יום כמו עשיית דין וכדו'. והאריכו הרבה האחרונים בדבריו. והתומים [שם] כתב להביא ראי' לסמ"ע ממש"כ הב"י [אור"ח סי' תרצ"ה] דבפורים דסעודת פורים צריכה להיות ביום דכתיב "ימי משתה ושמחה", א"כ כשמדליק אבוקה חשיב כיממא, וראיה לסמ"ע. עכ"ד.

וכתב בשואל ומשיב [ח"ג מהדו"ב סי' פ"ג] על ראי' זו: "אמרתי דאין ראייה משם, דכל הטעם דבעי סעודת פורים ביום דימי משתה ושמחה כתיב, והיינו ע"פ מה דאמרו ביומא [דף ע"ד] מאן דאית ליה סעודה לא ליכול אלא ביממא, והיינו דעי"ז הוא שבע ויש בו שמחה, ולפי"ז כיון דאמרו ביומא שם דף ע"ה וכעין יממא קאמרינן ופירש"י ע"י אבוקה לכך סגי באבוקה, אבל לענין דין דבעינן יום ממש וכדכתיב דינו לבקר משפט או דמקיש לנגעים, בזה לא מועיל נרות להחשיב כיום ובש"ע סי' תרצ"ה לא מוזכר כלל דעי"י אבוקה יוצא". ע"כ.

דף ע"ה

... מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה. והאמר אביי: האי מאן דאית ליה סעודתא - לא לאכליה אלא ביממא! - כעין יממא קא אמרינן. אמר רב אחא בר יעקב: בתחלה היו ישראל דומין כתרנגולים שמנקרין באשפה, עד שבא משה וקבע להם זמן סעודה.

פירש"י, כעין יממא היינו לאור האבוקה.

כתב בספר מנהג ישראל תורה [אור"ח סי' ק"ע ס"ק י"ז]: כתב בבאר היטב בסימן קע"ז בשם האריז"ל דיתנהג ע"פ תורה דבערב יאכל בשר, ובאמת איתא כן ביומא [כאן] מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה, ובראשית חכמה כתב רמז לזה כי הבשר שהוא אדומה רמז למידת הדין וראוי שיאכל בלילה שהוא מידת הדין ולחם בבוקר שהוא מדת רחמים ע"ש, והנה בלקוטי מהרי"ח תמה למה אין נזהרין בדברי האר"י, וכתב משום שהדורות חלשים וקשה לאכול בשר בלילה.

אמנם באמת אין צריכין לזה, דכתב בספר אור צדיקים הובא בכף החיים [סימן קנ"ז] דאף שכתב האר"י דבערב יאכל בשר, אעפ"כ אין לאכול בלילה ממש אלא יאכל מבעוד יום

בחמץ. ועיי"ש דרצה ללמוד מזה דבערב פסח אחר שעה ששית שלא נאמר בו הפסוק לא יאכל אין איסור לאכול חמץ כל שהוא, עיין שם.

דף ע"ד

... וכי תימא כיון דאית ליה היתר מן התורה - קא חייל קרבן שבועה, והתנן: שבועת העדות אינה נוהגת אלא בראויין להעיד. והוינן בה: למעוטי מאי? ... רב אחא בר יעקב אמר: למעוטי משחק בקוביא ...

התשב"ץ בזהר הרקיע תמה מכאן על הרמב"ם [ספר המצות שרש א'] שסובר דכל העובר על איסור דרבנן עובר על לא תסור דאורייתא, דלדברי הר"מ איך יחול שבועה על חצי שיעור גם אי נמא שהוא מדרבנן דהא מ"מ קא עובר על לא תסור דאורייתא. וע"ש במגילת אסתר שמתרץ, דאדרבא מהא דסבר המקשן דגם לר"ל לא חל שבועה על איסור חצי שיעור, מבואר דהעובר על איסור דרבנן עובר על לא תסור דאורייתא, וכדפירש רש"י בהדיא, וגם כשאומרת הגמרא "וכי תימא כיון דאית ביה היתר מן התורה קא חייל קרבן שבועה" לא חזרה הגמרא מזה, אלא דס"ל דכיון שמ"מ אין האיסור המסוים של חצי שיעור מפורש בתורה, אין זה בכלל מושבע ועומד מהר סיני.

... והתנן: שבועת העדות אינה נוהגת אלא בראויין להעיד. והוינן בה: למעוטי מאי? רב פפא אמר: למעוטי מלך ...

וברש"י דתנן ביה לא מעיד ולא מעידין אותו ע"כ. ובר"ח בגליון בגמ': למעוטי מלך כדכתיב בית דוד דינו לבוקר משפט ואין עד נעשה דיין ע"כ. וראה בקובץ דרך כוכב מיעקב [קובץ ג עמ' י"ז] שהובא שהגאון המהרש"ם העיר לעיין בדברי הר"ח הנ"ל. והגאון מטשעבין זצ"ל ביאר שם בפשטות, דהר"ח ר"ל דכיון דמקרא דדינו לבקר משפט ילפינן דמצוה על המלך לדון, ואם יעיד הרי לא יוכל לדון דאין עד נעשה דיין, ולכן ע"כ ג"כ לא יכול להעיד, וזה המיעוט למלך שאינו יכול להעיד עכ"ד שם. וראה בכס"מ ולח"מ [פ"ג דמלכים ה"ז] באריכות בענין זה ובחילוק שבין מלכי בית דוד ומלכי ישראל ע"ש.

אכן במדרש רבה [דברים רבה פרשה ה, ח] אי' מלך לא דן וכו' ולא חילקו שם בין מלכי בית דוד למלכי ישראל ע"ש. וכן גם בילקוט תהלים [רמז י"ז] ע"ש. וכן נראה גם בירושלמי [פ"ב דסנהדרין ה"ג] ע"ש. ולנכון תמה הג"ר ליב נח באס ז"ל בקובץ נר מעריב [קובץ ב עמ' נ"ד] על הפני משה שמעתיק בירושלמי החילוק של הבבלי בין מלכי בית דוד למלכי ישראל ע"ש].

וברש"י שבועות [ל"א א'] כתב, דהמלך לא מעיד כיון דבעי שיעמוד העד ודרך בזיון היא לו ע"כ. וברמב"ם [פי"א דעדות ה"ט] כתב דהוא גזירה דרבנן ע"ש. וראה בשו"ת שאגת אריה [החדשות סי' ב] מש"כ הרבה לדון בדברי רש"י דשבועות הנ"ל [וראה עוד בספר הזכרון וזאת ליהודה [עמ' רל"ט] פלפול נפלא בענין זה מהג"ר רפאל שפירא זצ"ל מוולוז'ין, ובקובץ ישורון [כרך

כדי שיתעכל המזון ויוכל לקום בהשכמה, וכן כתב בראשית חכמה דלקיים דברי האר"י יכול לאכול מפלג המנחה ואילך, ובכף החיים מוסיף דאפילו מחצות ואילך שפיר דמי לדעת האר"י ע"ש, וא"כ אתי שפיר דבאמת נזהרין בדברי האר"י, דלפי הרגיל אין מי שיאכל בשר קודם חצות, וכאן במדינת אמעריקע באמת המנהג לאכול בשר בלילה ממש.

ושוב ראיתי כדברי הכף החיים בספר לבושי מכלול [מהגאון אבד"ק גיזינאב, בהגהותיו על הלכותי מהר"ח סימן ד' אות ס'] שכתב דבכמה מקומות מהפכין הקערה על פיה ואוכלין בלילה מאכלי חלב, וכן ראיתי בצאנז, ובאמת הא דכתיב דבערב תאכלו בשר י"ל היינו אחר חצות דמתחיל השמש להעריב כפירוש רש"י ז"ל בין עריבות היום ובין עריבות הלילה, וגם אחר אכילת בשר קשה לקום באשמורת ואחר כונת הלב הן הן הדברים ע"כ.

דק מחספס אמר ריש לקיש: דבר שנימוח על פיסת היד. רבי יוחנן אמר: דבר שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים ...

החזון איש [א"ח סי' כח ס"ק ד] תמה, לפי מה דמבואר כאן שהמן נבלע באברים ונתעכל מיד, איך תיקן מרע"ה ברכת הזן, הא אחרי שנתעכל כבר המזון במעיו אינו יכול לברך ברכת המזון, וכתב דמוכרחין לומר דאין הכי נמי היו צריכין לברך ברכת המזון תיכף אחר האכילה וכמו ברכה דלאחרי של ברכת התורה וכדומה.

וכתב דמכאן יש להוכיח דאין לפרש שעל אכילה אינו ראוי לברך אחרי שגמר לאכול, אלא שכל זמן שהמזון מתעכל במעיו הרי הוא כאילו אוכל וניזון עכשיו, דאם כן המן שנתעכל מיד לא הי' שייך לברך אחרי, אלא ע"כ צ"ל דגם על אכילה שייך לברך אחרי, אלא ששיעור עיכול הוא רק שיעור בהשהות לזמן שיכול לברך אחרי האכילה.

ומכאן הקשה אמש"כ **המגן אברהם** [סי' רטז סק"א] בשם הכלבו דמשו"ה אין מברכין ברכה אחרונה אחרי הריח, משום דנתעכל מיד, והרי מברכה אחרונה דאחרי המן מוכח דגם כשנתעכל יכול לברך מיד אחרי האכילה, אלא ע"כ צ"ל דמשו"ה אין מברכין ברכה אחרונה על הריח, משום דלא חשוב, וכמו דמשמע כן ברש"י.

דף ע"ו

הני חמשה הוו? ואנן שיתא תנן! שתיה בכלל אכילה היא. דאמר ריש לקיש: מנין לשתיה שהיא בכלל אכילה - שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירשך ויצהרך, תירוש חמרא הוא וקרי ליה ואכלת.

הנה בחולין [ק"ב ע"א] הקשו התוס' דלפ"ז אמאי איצטריך קרא ד"נפש" לרבות השותה, ותיפוק ליה דשתיה בכלל אכילה, ואינהו מתרצי דהתם במידי דשתיה, כגון יין ושמן, והכא במידי דאכילה דממחי להו ושתי להו ע"כ.

וכתב הגר"ש קלוגר זצ"ל בספרו שנות חיים [סי' לח] להוכיח מכאן להלכה, דאם המחה את האוכל ועשה ממנו משקה ושתה ביוהכ"פ אינו חייב מה"ת, דאי איתא דביוהכ"פ דתלי ביתובי דעתא חייב אפי' בדברים דלא קיימי למשקה, דאינם בכלל אכילה, הדרא קושית הגמ' לדוכתה דאנן שיתא תנן, אלא ודאי ע"כ צ"ל דק"ל לרבנן דליכא יתובי דעתא אלא בדבר העומד למשקה דוקא, וזו ראייה שאין עליה תשובה. עכ"ד הגרש"ק.

ובקובץ קול תורה [ירושלים אלול תשי"ח] כתב הגרש"ז **אזיערבך זצ"ל** באריכות לדון בראי' זו, והביא פלוגתא דר"ז ואב"י בפסחים [כ"ד ב'] בענין משקה היוצא מתותים ותאנים ורמונים של ערלה דאין סופגין עליו את הארבעים, ודברי הצ"ח שם ובנובי"ת א"ח סי' ס"ד, דמפרש פלוגתייהו דר"ז סבר דאזיל בתר מעיקרא שלא היו עומדים לכך, ואב"י אזיל בתר השתא והרי הוא עומד למשקה.

ובא הגרש"ז זצ"ל לדון בדבר חדש, דגם ר"ז לא אזיל בתר מעיקרא אלא גבי ערלה שהאיסור חל על הפרי ולכך אינו חייב על היוצא ממנו, וכן בנשבע שלא לאכול תאנים ורמונים ושתה ממשקה היוצא מהם דפטור, אבל בנשבע שלא לאכול סתם חייב על המשקה היוצא מן התאנים והרמונים אפי' לר"ז דלא גרע ממים, וא"כ ה"נ ביוהכ"פ חייב כיון דאין איסורו מחמת הפרי דמעיקרא, אלא מחמת המשקה כמות שהוא עתה, ועד כאן לא כתבו התוס' אלא גבי חלב וחמץ ונבילה, דלאו אורחייהו בשתיה, דאין שתיה דידהו בכלל אכילה, אבל מהיכי תיתי לומר דלגמרי לא הוי בכלל אכילה. עכ"ד. ועי"ש עוד מה שדן בזה חכם אחד.

דף ע"ז

תנו רבנן: אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו, ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה - רוחץ כדרכו ואינו חושש ...

כתב הר"ן שדין זה הוא אף אם סך בצונן, וכמו שמוכח מדין העובר במים להקביל פני רבו.

כתב הב"י [סי' תרי"ג] בשם הגהות מיימוני בשם ספר המצות, דאין חילוק בכל מקום שהוא לכלוך או טינוף בין בגופו בין ברגליו, דתניא בתוספתא [יומא פ"ד ה"ו] אמר רבי שמעון בן גמליאל היו רגליו מלוכלכות בטיט וצואה מדיחן במים כדי שלא יטנפו כליו, ואין חילוק בדבר. וזה לשון הרוקח: אם היה מלוכלך בטיט ובצואה מותר או נטף דם מחוטמו או כשיצא מבית הכסא שאינו מכוין להנאתו מותר לרחוץ ידיו.

בשו"ע [סימן תרי"ג סעיף א'] כתב: אסור לרחוץ ביום הכיפורים, בין בחמין בין בצונן; ואפי' להושיט אצבעו במים, אסור. ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים בטיט או בצואה, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרחצם; שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג.

לסוך ע"ג חטטין בין ביום טוב ובין בשבת דמוכח דהוא משום רפואה, וכדלעיל בסימן שכ"ז ס"א בהג"ה.

תנא דבי מנשה, רבן שמעון בן גמליאל אומר: מדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק, ואינה חוששת. אמרו עליו על שמאי הזקן שלא רצה להאכיל בידו אחת, וגזרו עליו להאכיל בשתי ידיים. מאי טעמא? אמר אביי: משום שיבתא.

פרש"י, רוח רעה השורה על הידים שלא נטלן שחרית. והתוס' כתבו בשם ר"ת, דבלא נתינת פת לתינוק מותר ליטול ידי שחרית ביום הכפורים, דלא גרע ממלוכלכות בטיט ובצואה דאמרינן שרוחץ כדרכו ואינו חושש, ואין לך מלוכלך בטיט ובצואה יותר מזה שלא נטל ידי שחרית שאינו רשאי ליגע לפיו ולחוטמו ולאזניו ולעיניו כדאמרינן בשבת [ק"ח ב'] יד לפה תקצץ וכו' משום בת מלך, ושיבתא דהכא ענין אחר הואי ששורה על האוכל כשבא ליתן פת לתינוק בן ד' וה' שנים וחונקתו, אם לא נטל ידי באותה שעה אף על פי שכבר נטלן שחרית. ומה שהעולם אין נוהרין עכשיו בזה לפי שאין אותה רוח רעה שורה באלו המלכיות כמו שאין נוהרין על הגילוי ועל הזוגות. וכ"כ הר"ן.

וכתב הרא"ש, הילכך מותר לרחוץ ידי ואינו חושש וכן כל היום אחר שעשה צרכיו או שהטיל מים ושפשף הוי כמו ידי מלוכלכות בטיט וצואה דאי אפשר לו להתפלל בלא נטילה, ויזהר שלא יטול אלא במקום שצריך כגון האצבעות ולא כל היד, דהא דאמרינן [ע"ה א'] שורה מפה במים, לאו לנטילת ידים קאמר, אלא להעבירה על גבי עיניו.

והר"ן כתב גם כן ולגבי הדין הנ"ל של מטפחת, הוי יודע שמטפחת זו להעבירה על פניו ולהצטנן בה ולהעביר מעיניו לפלוג וחבלי שינה היו עושים אותה, שאילו ליטול ידי נוטלן כדרכו בלא מטפחת, שהרי קיימא לן [שבת ק"א א'] כל חייבי טבילות טובלין כדרך דכל רחיצה דמצוה מותרת היא ונטילת ידים לתפלה מצוה היא, וכיון דלהקביל פני רבו עובר במים, כל שכן להקביל פני שכנה. אבל הרמב"ם [פ"ז מתפלה ה"ח] כתב: ביום הכפורים ותשעה באב שאין שם רחיצה אינו מברך על נטילת ידים ולא המעביר חבלי שינה. וכתב ע"ז הר"ן שאינו נכון.

ובב"י [ס"י תרי"ג] הביא ג"כ בשם הגהות מיימוניות בשם רבינו תם, שמותר לרחוץ הידים בבוקר, שאין לך לכלוך יותר מהידיים בבוקר, רק יזהר שלא יכוין להנאת רחיצה. וכתבו עוד בשם רשב"ם וריב"א, שאם הטיל מי רגלים שמותר לו לרחוץ ידי משום הכון לקראת אלהיך ישראל [עמוס ד יב], וכן נראה לראב"ן ולרבינו שמשון ולרבינו יהודה אף בקטנים, ואף אם לא שפשף דשייך משום הכון. וכתב רבי אליעזר ממיץ, שכהן נוטל ידי לעלות לדוכן, וכתב כללו של דבר כל שאינו מכוין כלל להנאת רחיצה כי אם לטהר מלכלוך וטינוף שרי. וכן רבינו ירוחם כתב שבעלי התוספות הסכימו שנוטלים הידים בשחרית, ומכל מקום צריך לזהר שלא ליטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ולא כל היד, ע"כ. והכי נקטינן.

כתב הט"ז [ס"ק א'], להעביר את הזיעה אסור וכמ"ש סי' תרי"ד לגבי סיכה שאסור כדי להעביר הזוהמא, וה"ה ברחיצה. אמנם במג"א [סי' תרי"ד ס"ק א'] כתב דמותר לרחוץ כדי להעביר את הזוהמא, ורק לסוך אסור. ובמשנ"ב [כאן ס"ק ב'] כתב, דמלשון המחבר משמע דאם הזיעה הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה מותר כיון שאינה רחיצה של תענוג, ומ"מ מי שאינו איסטניס וא"צ לרחיצה זו כ"כ נכון להחמיר שלא לרחוץ בשביל העברת הזיעה כמו שאסור לסוך בשמן להעביר הזוהמא, כמו שמבואר בסימן תרי"ד.

כתב המג"א [ס"ק א'], שמשמע ברמב"ם שיוזהר שלא ירחץ אלא במקום המטונף [שכתב ברפ"ג "מי שהיה מלוכלך כו' רוחץ מקום הטנופת"], וכן משמע בסעיף ב' דלא התיר רחיצת שחרית כי אם עד סוף קשרי אצבעות, והיינו טעמא, כיון דרחיצת שחרית הוא להעביר רוח רעה השורה על הידים, הוי כרוחץ להעביר לכלוך וטינוף דשרי, ומהאי טעמא כיון דסגי להעביר רוח רעה ברחיצה עד סוף קשרי אצבעות, לכן לא ירחץ יותר. ואם כן הוא הדין דברוחץ להעביר לכלוך אסור לרחוץ כי אם במקום המלוכלך [עפ"י מחצית השקל].

וכן הביא המשנ"ב [ס"ק א'] שצריך לזהר שלא ירחץ אלא במקום המטונף, אך כתב שאם גופו מלוכלך בכמה מקומות והוא טורח לרחוץ מקומות המטונפים כ"א בפ"ע מותר לכנוס במים לרחוץ כל גופו בפ"א בכדי להסיר הלכלוך שעליו. וכשרוחץ מחמת טינוף יכוין שאינו להנאת רחיצה רק להעביר הלכלוך וכדלקמן בסוף ס"ב.

אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו, ואם היה חולה או שהיו לו חטטין בראשו - סך כדרכו ואינו חושש ...

כתב הר"ן, דבלא חולי אפילו אינו סך לתענוג אלא להעביר הזוהמא אסור, מדגרסינן בירושלמי [יומא פ"ח ה"א] כל סיכה בין שהיא של תענוג בין שאינה של תענוג אסורה. וכן כתב הרמב"ם [פ"ג ה"ט]. והביא הב"י [סי' תרי"ד], שהגהות מיימוני כתבו על דבריו, דהא דאמרינן בירושלמי בסיכה שאינה של תענוג מותר, היינו בחולה, והוא מדברי הסמ"ג.

וכתב הרא"ש [להלן סי' י"ד], דהיתר זה הוא בחולה שאין בו סכנה, דביש בו סכנה מאי קמ"ל ופשיטא.

בשו"ע [סימן תרי"ד סעיף א'] כתב: אסור לסוך אפילו מקצת גופו, ואפילו אינו אלא להעביר הזוהמא; אבל אם הוא חולה, אפילו אין בו סכנה, או שיש לו חטטין בראשו, מותר.

הקשה המג"א [ס"ק א'] צ"ע מ"ש מרחיצה דשרי להעביר הזוהמא, ותירץ דסיכה הוי תענוג טפי [א"ה]. וכפי שהבאנו שיטתו למעלה שסובר דרחיצה מותרת. אמנם הט"ז חולק ע"ז וכמו שנתבאר.

כתב המשנ"ב [ס"ק א'], דאף שהוא שלא לשם תענוג אסור [וכמש"כ הר"ן הנ"ל]. עוד כתב [ס"ק ב'], דההיתר למי שיש לו חטטין והיינו דוקא במקום שנוהגין לסוך בחול אפילו איש בריא, אבל במקום שאין נוהגין לסוך בחול איש בריא אסור

וכן בשו"ע [סימן תרי"ג סעיף ב'] כתב: נוטל אדם ידיו שחרית ומברך על נטילת ידים, ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו. וכתב הרמ"א: ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים [ב"י בשם הגהות מיימוני]. וכתב המשנ"ב [ס"ק ג'], שההיתר הוא ליטול כדרכו בכל השנה ג"פ כיון דבלא זה לא יכול ליגע בידיו לפה ולעינים ולאוזן משום סכנה לא גרע מאם היה מלוכלך בטיט וכו' אבל פניו לא ירחץ כלל.

עוד כתב בשו"ע [שם סעיף ג']: אם הטיל מים ושפשף בידו, או עשה צרכיו וקנח, מותר לרחוץ דהוה ליה ידיו מלוכלכות. וכתב הרמ"א: ורוחץ עד סוף קשרי אצבעותיו [כמש"כ רבינו ירוחם ושאר פוסקים]; וממשיך השו"ע: ואם רוצה להתפלל, אפילו לא קנח נמי מותר ליטול עד סוף קשרי אצבעותיו. וכתב הרמ"א: וכן כהן העולה לדוכן נוטל ידיו, אף ע"פ שהן טהורות, דכל רוב רחיצה [עיין במאמר מרדכי שנתקשה על תיבת רוב וגם בהגהת מיימוני ליכא תיבת רוב עיי"ש. משנ"ב ס"ק ח'] שאינו מכוין בה לתענוג, מותרת [כמש"כ הגהות מיימוני וכו' במהרי"ל]; ולכן אפילו בא מן הדרך ורגליו כהות, מותר לרחצן [ד"מ בשם הגהות מיימוני].

וכתב הט"ז [ס"ק ב'], שמלשון השו"ע "משפשף" משמע אבל בלא שפשף אין ליטול ידים רק אם רוצה להתפלל, וקשה הרי כתב הטור בסי' תקנ"ד בין בט"ב בין ביה"כ וכן שאר היום כשעושה צרכיו וצריך לברך אשר יצר יכול ליטול ידיו, ולמה תלאו כאן בתפלה שהיא אינה כל היום, ולפמ"ש כאן א"צ לכתוב דין שפשוף כלל כיון שבכל טעם צריך לומר אשר יצר, וצ"ע. ובמג"א [ס"ק ב'] כתב בשם הב"ח, דיקנח וישפשף כדי להוציא נפשו מפלוגתא. ודוקא בלילה אבל ביום כיון שמתפללין כל היום א"צ. ובמשנ"ב [ס"ק ד'] ג"כ שמלשון השו"ע משמע דאם לא קנח בגדולים ולא שפשף בקטנים אסור לו לרחוץ ובאמת יש מחלוקת הפוסקים בזה די"א דאפילו לא קנח ושפשף יש לו לרחוץ ידיו משום הכון לקראת אלקיך ישראל דהא צריך לברך אשר יצר, וע"כ הסכימו האחרונים דנכון לכתחלה לקנח ולשפשף כדי להוציא נפשיה מפלוגתא דבזה לכו"ע מותר לרחוץ. בד"א בליל יוה"כ אחר התפלה אבל ביום שמתפללין כל היום אם הטיל מים אף על פי שלא שפשף או שעשה צרכיו אף שלא קנח מותר ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו וכדלקמיה.

עוד כתב המשנ"ב [ס"ק ה' ו'], שמשמע בשו"ע דאם לא עשה צרכיו כלל אין לו ליטול ידים בשביל תפלה בלבד, אף דמבואר לעיל בסימן רל"ג ס"ב דבשביל תפלה בלבד מצוה ליטול ידים הכא משום חומר יוה"כ חשש לאותן הפוסקים דסברי דבשביל תפלה בלבד לא תקנו ליטול ידים כ"א בשחרית משום דנעשה כבריה חדשה. והנטילה כשיוצא מביה"כ היא עד סוף קשרי אצבעותיו ולא יותר, אפילו עשה צרכיו וקנח. ועיין בדה"ח דה"ה אם נגע בגופו במקומות המכוסים ששם הוא מקום זיעה אפילו לא נגע רק באצבע אחת צריך לרחוץ כל ידו עד קשרי אצבעותיו. ואם נגע בידו בטיט או ברפש א"צ לרחוץ רק מקום המלוכלך בלבד. והיינו אפילו לתפלה. ונטילת הכהנים היא עד הפרק כמבואר לעיל בסימן קכ"ח

ס"ו. וכתב בשער הציון, שאף דפרי מגדים מצדד דיש לומר דביום הכפורים די עד קשרי אצבעותיו, עיינתי במטה אפרים שכתב דכיון דבמטה משה כתב כן, שממנו העתיק האליה רבה לדינא, אין לזוז מדבריו, ואחר כל זה, הלא הרחיצה הזו אינה לתענוג וליכא אסור בזה.

כתב בביאור הלכה [ד"ה ואם], דע, דאם יצא מביה"כ קבוע אפילו לא עשה שם צרכיו מצדד במשב"ז דצריך ליטול ידיו דהא רוח רעה שורה על ידיו וכדלעיל בסימן ד' ודומיא דנט"י שחרית, אכן בביאורו למג"א נסתפק בזה, וכן בחידושי רע"א נסתפק בזה ואפילו שלא לתפלה יהיה מותר מטעם זה לרחוץ ידיו, אכן במטה אפרים מצדד למעשה דלא יטול ידיו אם נשארו נקיים כבתחילה רק יש לו לנקותם בצרור או בכותל לפי שהיה במקום מטונף שמא נגע באיזה דבר ויצא מלבו ואם לבו תוהא עליו בשביל שאינו נוטל רשאי הוא ליטול כדי שיהיה יכול להתפלל בדעה מיושבת.

עוד כתב במג"א [ס"ק ג'] בשם רדב"ז ור"ש הלוי, שה"ה ליום מותר ליטול במקום שנהגו ליטול ידיהם.

תנו רבנן: ההולך להקביל פני אביו או פני רבו, או פני מי שגדול ממנו - עובר עד צוארו במים, ואינו חושש ...

מבואר בגמ', דהיינו דלפירקא או למישאל שמעתא עובר במים ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו. ופירש רש"י, 'מתחת חפת שפת חלוקו' היינו להגביה שולי חלוקו על זרועו דאינו נראה כמלבוש אלא כנושא על כתיפו, ואמר מר [שבת קמ"ז א'] היוצא בטלית מקופלת על כתיפו בשבת חייב חטאת. והטור [ס"י תרי"ג] מפרש, שטעם השינוי כדי שיזכור ולא יבוא לידי סחיטה, וכתב הב"י, שנראה שטעמו מפני שכתב הרא"ש דהא דלא חיישינן לסחיטה הוא כדאמרינן בשבת [ק"ג ב'] היכי ליעבד ליחות במיא קא מיתווסן מאני ואתי לידי סחיטה, שאני הכא כיון שלא התירו לו אלא כדרך שהוא לבוש כדאמרינן לקמן ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו, מינכרא מילתא ולא אתי לידי סחיטה, ע"כ. והבין הטור שהוא מפרש שטעם השינוי כדי שלא יבוא לידי סחיטה, ואף על פי שאפשר לדחות ולומר דאפשר דהרא"ש מפרש שטעם השינוי הוא מפני שנראה כמשאוי, וכדברי רש"י, אלא שכתב דכיון דמשום דנראה כמשאוי הצריכוהו לשנות תו ליכא למיחש לסחיטה, משמע להטור דכיון דמשום שעובר במים היו צריכין לומר שישנה כדי שלא יבוא לידי סחיטה, תו לא צריכים לאהדורי אטעמא דמחזי כמשאוי. וגם רבינו ירוחם כתב שיש מפרשים שלא התירו להוציא ידיו לחוץ כדי שלא יבוא לידי סחיטה, וגם הכל בו כתב שיש מפרשים כן, וכתב שר"י פירש שנראה כרוחץ כדרכו כשמוציא ידיו אבל אם אינו מוציא ידיו נראה כמהלך לדרכו.

וכתב הרא"ש בשם רבינו תם, שמשום כיבוס נמי ליכא בזה, דאף על גב דאמרינן בזבחים [צ"ד ב'] בגד שרייתו זהו כיבוסו, היכא שהוא דרך לכלוך לא אמרינן הכי כשעובר בנהר בבגדיו דאין זה דרך נקיון וליבון, אלא רוב פעמים מתלכלכין במים.

ובדין הרב אצל תלמיד איבעיא בגמ' ולא איפשיטא, ופסק הרי"ף לאיסורא, וכתבו הרא"ש והר"ן, דאף על גב דתניא בתוספתא [ימא פ"ד ה"ן] ההולך להקביל פני רבו או פני תלמיד עובר כדרכו במים עד צוארו ואינו חושש, כתב הרב רבי יצחק אבן גיאת דכיון דלא פשטיה בעיין מינה בגמרא דילן לא סמכינן עלה ומשבשתא היא, והב"י כתב בשם הרב בעל העיטור כתב כהן תוספתא פני רבו או פני תלמיד חכם וחכם גדול ממנו קאמר. וכן כתב הרמב"ם [פ"ג ה"ן] או מי שגדול ממנו בחכמה וכן כתב הטור [שם] גם כן.

וכתב הטור בשם בה"ג, דוקא עד צוארו אבל מעבר לשוט [היינו בסירה] אסור. והקשה הטור, תימה, אם התירו לו רחיצה החמורה דהא אסמכוה אקרא, כ"ש שיטה דקילא. ותירץ הב"י, דרחיצה שאינה אסורה אלא ביה"כ התירו, אבל לשוט דאסור בכל שבתות השנה לא התירו. וכ"כ הב"ח. וכתב הט"ז [ס"ק ד'], תמוה לי דהטור ס"ל דבאמת מותר לשוט בכל שבת כדי לילך לרבו, ויליף לה בק"ו מרחיצה ביה"כ דחמירא, כ"ש בשיטה דקיל תהא מותרת ביה"כ ובכל שבת בשביל רבו כמו שהתירו לעבור במים בכל שבת בשביל דבר מצוה כמ"ש סי' ש"א ס"ה. ולעד"נ לתרץ קושיית הטור, דשאני רחיצה שיכול לעשות שם שינוי דהיינו מה שאינו מוציא ידו מתחת חלוקו ויש בזה היכרא, משא"כ בשיטה שאין שייכות היכר שם ויש גזירה שמא יעשה חבית של שייטין כנ"ל.

בשו"ע [סימן תרי"ג סעיף ה'] כתב: ההולך לבית המדרש, או להקביל פני אביו או רבו או מי שגדול ממנו בחכמה, או לצרכי מצוה, יכול לעבור במים עד צוארו, בין בהליכה בין בחזרה; ובלבד שלא יוציא ידיו מתחת שפת חלוקו להגביה שולי חלוקו על זרועו; והוא שלא יהיו המים רודפים, דאם כן אף בחול אסור מפני הסכנה, אפילו אם אינם מגיעים אלא עד מתנים.

כתב הט"ז [ס"ק ה'] על מה שכתב השו"ע "אלא עד מתנים", שלכאורה בגמ' מבואר שמותר לעבור עד מתנים, ולמה כתב אפילו אינו אלא עד מתנים ואפשר דלא דק לחומרא. וכן המג"א [ס"ק ו'] והמשנ"ב [ס"ק י"ז] שקצת למעלה מהמתניים מותר.

עוד כתב המג"א [ס"ק ה'], שממה שכתב השו"ע "גדול ממנו", משמע דבשווין אסור, וכ"מ בכנסת הגדולה. וכן העתיק המשנ"ב [ס"ק י"ג].

דף ע"ה

... תו קא מבעיא להו: מהו לצאת בסנדל שלשעם ביום הכפורים. עמד רבי יצחק בר נחמני על רגליו ואמר: אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי שיצא בסנדל של שעם ביום הכפורים, ואמינא ליה: בתענית צבור מאי? - אמר לי: לא שנה ...

מבואר בגמ', שמותר לצאת בסנדל של שעם ביום הכפורים, ואמרין רב יהודה נפיק בדהיטני [מין גמי], אביי נפיק בדהוצי,

רבא נפיק בדבלי [מיני עשבים], רבה בר רב הונא הוה כריך סודרא אכרעיה ונפיק. וכתב הרא"ש, גרסינן ביבמות [ק"ב ב'] אחד מנעל וסנדל ואנפליא לא יטייל בהן מבית לבית ולא ממטה למטה, ופריך מהא דתניא לא יטייל אדם בקורקדסין בתוך ביתו אבל מטייל הוא באנפליא בתוך ביתו, ומשני כאן באנפליא של עור כאן באנפליא של בגד, וגרסינן נמי בירושלמי [בפירקין ה"א] אית תנויי תני יוצאין באנפליא ביום הכפורים, ואית תנויי תני אין יוצאין, אמר רב חסדא מאן דאמר יוצאין בשל בגד ומאן דאמר אין יוצאין בשל עור, ע"כ. ונראה מדבריו שכל מנעל שאינו של עור יוצאין בו ביום הכפורים. וכתב הר"ן שכן דעת הרי"ף, וכתב עוד וזה לשונו: "והר"ה חולק בדבר, משום דבגמרא [לעיל ע"ז ב'] אקשינן מדתנן [שבת ס"ה ב'] הקיטע יוצא בקב שלו דברי רבי מאיר דקסבר מנעל הוא, ורבי יוסי אוסר משום דלאו מנעל הוא והוי משאוי, ותני עלה ושון שאסור לצאת בו ביום הכפורים, כלומר דאפילו רבי יוסי דאסר בשבת, דאלמא סבירא ליה דלאו מנעל הוא מודה שאסור לצאת בו ביום הכפורים אלמא דכל מידי דמגין אסור ומסקינן דכולי עלמא מנעל הוא, אלמא סלקא שמעתין דכל מידי דמגין מנעל איקרי אף על פי שאינו מעור, זהו דעת הר"ה, וכבר פירשתי השמועה כולה בחידושי [שבת קכ"ט א'] על פי דרכו של הרי"ף ואין כאן מקום להאריך, אלא נקוט האי כללא בידך שרש"י סובר של עץ מנעל מיקרי ואין יוצאים בו ביום הכפורים אבל מיני אחריני לאו מנעל נינהו ויוצאין בהן, והר"ה סובר דכולהו מנעל נינהו ואסירי, והרי"ף סובר דכל מנעל שאינו של עור לא מיקרי מנעל".

והרמב"ם [פ"ג ה"ז] כתב: אסור לנעול מנעל וסנדל אפילו ברגלו אחת, ומותר לצאת בסנדל של שעם ושל גומא וכיוצא בהן, וכורך אדם בגד על רגליו ויוצא בו שהרי קושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש שהוא יחף. עכ"ל. וכתב הב"י [סי' תרי"ד] ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרא"ש מסכימין להתיר בכל מנעל שאינו של עור, הכי נקטינן.

בשו"ע [סימן תרי"ד סעיף ב'] כתב: אסור לנעול סנדל או מנעל של עור, אפילו קב הקיטע וכיוצא בו, אפילו של עץ ומחופה עור, אסור; אבל של גמי או של קש, או של בגד או של שאר מינים, מותר אפילו לצאת בהם לרשות הרבים. וכתב הרמ"א: ומותר לעמוד על כרים וכסתות של עור, ומ"מ המחמיר תבא עליו ברכה [ד"מ בשם מרדכי ותה"ד].

וכתב המשנ"ב [ס"ק ה'], דיש מאחרונים שמחמירין בשל עץ אפילו אינו מחופה עור וכן יש מחמירין שלא לצאת במנעל העשוי מלבדים (שקורין וואליק) ועשוי כמנעל שלנו והוא מגין על רגל ואינו מרגיש כלל שהוא יחף ולא בכלל עינוי הוא ולפ"ז ה"ה (קאלאשין) של גומא יש להחמיר. והנה אף שאין למחות ביד המקילין אחרי שהשו"ע ורוב אחרונים מקילין בזה מ"מ מי שאפשר לו נכון להחמיר בזה ולילך באנפלאות של בגד כנהוג אכן אם צריך לצאת החוצה נכון יותר שילבש אלו הלבדים או הקאלאשין ולא מנעלים של עור שיש בהם איסור מדינא משא"כ אלו שהם רק משום חומרא.

אמר רב יהודה: כותבת הגסה שאמרו - יתירה מכביצה, וקים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה, בציר מהכי - לא מיתבא דעתיה ...

במנחת חינוך [מצוה ש"ז אות ב'] חקר דהנה לגבי מאכלות אסורות קיי"ל כמ"ד בזבחים ק"ג ע"ב דחייב משום הנאת גרונו, ומצטרף גם מה שבין החניכים, ואכל חצי כזית והקיא ושוב אכל חצי כזית הרי הם מצטרפים דהרי גרונו נהנה בכזית.

ונסתפק המנחת חינוך לגבי אכילה ביוהכ"פ ששיעור הוא בככותבת דבהכי מיתבא דעתיה, דבזה יש לומר דהכל מודים דאזלינן בתר הנאת מעיו, דרק ע"י הנאת מעיו מיתבא דעתיה, וכמו ששיעורו שונה משל מאכלות אסורות, ולכן מה שבין החניכים אינו מצטרף, וכן אם אכל כחצי זית והקיא ושוב אכל כחצי כזית אינו מצטרף.

בשו"ת חתם סופר [או"ח סי' קכ"ז] אכן נקט כצד זו דלגבי יוהכ"פ בעינן ככותבת במעיו, דבעינן הנאת מעיו, ואינו מצטרף מה שבין החניכים [ועיין מש"כ שם עוד ומ"ש בנו בשו"ת כתב סופר או"ח סי' קכ"ז] ליישב דברי אביו, וע"ע בחלקת יואב שו"ת יו"ד סי' ט'.

... רב זביד אמר: כותבת הגסה שאמרו חסרה מכביצה.

בשו"ת בנין ציון [להגאון בעל ערוך לנר, סי' ל'] הביא בשם חכ"א שהסתפק, לפי מה שכתבו הפוסקים דכותבת הוא מעט פחות מכביצה, א"כ יש להסתפק אם ר"ל ביצה עם הקליפה או בלא הקליפה, והנפק"מ היא לפימש"כ האליה רבה [סי' ר"י] דשיעור רביעית הוא ב' ביצים בלא קליפה או ביצה ומחצה עם הקליפה, וא"כ השיעור קליפה של ביצה הוא שליש של ביצה בלא הקליפה, ואחרי שהפוסקים כתבו וכו"ל דכותבת הוא מעט פחות מכביצה, א"כ יש נפקותא טובא לענין שיעור של יוהכ"פ אין משערין, אם להחמיר מעט פחות מכביצה בלא הקליפה או להקל מעט פחות מכביצה עם הקליפה. ע"כ

והגאון בעל ערוך לנר זצ"ל הביא בענין זה את דברי הנודע ביהודה הכותב בשו"ת [מהדו"ק או"ח סי' ל"ח] וז"ל:

והנה כזית הוא פחות מחצי ביצה מבלי הקליפה, שהרי כותבת יש בה שתי זיתים כמ"ש בכריתות [דף י"ד] וכותבת הוא פחות מכביצה כמ"ש ביומא [דף ע"ט] והיינו פחות מכביצה בלי הקליפה, שהרי מתחלה שנסתפקו בגמרא אם ככותבת הוא יותר מכביצה או פחות מכביצה על ביצה קלופה נסתפקו, שהרי רצו לפשוט האי בעיא ממה דאמרו ב"ש שאור בכזית וחמץ בככותבת, ואי ס"ד דכותבת יותר מכביצה מכדי ב"ש אשיעורא דנפיש מכזית קפיד נימא כביצה, ואי נימא כי הדדי נינהו ניתני כביצה [ופירשי' שהוא שגור במשנה יותר לענין טומאת אוכלים ע"ש] והנה כביצה השגור במשנה לענין טומאת אוכלים היינו בלי קליפה כדאמרינן בעירובין, וא"כ הכותבת שנסתפקו בשיעור איזה גדול אם הוא או ביצה היינו בלי קליפה, וע"ז סלקא שמעתתא שם דכביצה נפיש מככותבת, וא"כ כותבת הוא פחות מביצה בלי הקליפה, וא"כ כזית שהוא חצי כותבת הוא פחות מחצי ביצה בלי הקליפה עכ"ל.

הנה דמסקנת הנוב"י ברורה להלכה, דביצה בסוגין היא בלא קליפתה, וע"ש בבנין ציון הנ"ל מש"כ עוד הרבה בענין זה.

דילמא לעולם אימא לך: כותבת הגסה שאמרו - יתירה מכביצה, הא סתמא - כביצה. ואי נמי: כי הדדי נינהו וחדא מינייהו נקט. - אלא מהכא: עד כמה מזמנין? עד כזית, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: עד כביצה. במאי קא מיפלגי? רבי מאיר סבר: ואכלת זו אכילה, ושבעת - זו שתיה. ואכילה בכזית. ורבי יהודה סבר: ואכלת ושבעת - אכילה שיש בה שביעה, ואי זה - זה כביצה. ואי סלקא דעתך כותבת הגסה שאמרו יתירה מכביצה - השתא כביצה שבועי משבעא, דעתא לא מיתבא? אלא לאו שמע מינה: כותבת הגסה שאמרו פחות מכביצה,

המנחת חינוך [מצוה שיג] מסופק באיסור אכילה ביוהכ"פ אי חייב בהנאת גרון או דבעינן הנאת מעיו, ונפקא מינה דאי נימא דחייב משום הנאת גרונו א"כ מה שבין החניכים ובין השיניים מצטרף וכדאיתא בחולין [קג ב] לענין שאר מאכלות אסורות, וכן נפקא מינה בחזר והקיא חצי ככותבת לפני שהשלים את הככותבת. וכתב המנחת חינוך דיש להוכיח מסוגין דאינו חייב על הנאת גרונו גרידא [וכגון בחזר והקיא לפני שהשלימו לככותבת], דהא בגמרא מבואר בהדיא דיתובי דעתא הוא התחלת השביעה, ובדאי מסתברא דשביעה תלוי בהנאת מעיו ולא בהנאת גרון.

במנחת חינוך [שם] הביא מהפרי מגדים שכתב לענין ברכת המזון דכל ששבע חייב לברך אפילו כשאכל את לחמו ביותר מכדי אכילת פרס, דעיקר ברכת המזון על הנאת מעיו, והנאת מעיו יש גם בשהה יותר מכדי אכילת פרס, והמנחת חינוך תמה על הפרי מגדים מהא דמבואר כאן בסוגיא דלא שייך שביעה שאין בו גם יתובי דעתא, ולדברי הפרי מגדים הרי ביותר מכדי אכילת פרס איכא שביעה ואין בו יתובא דעתא, דהא ביוהכ"פ אינו חייב כשאכל ביותר מכדי אכילת פרס.

כתב הנודע ביהודה בתשובה [מהדו"ק או"ח סי' לח ד"ה והנה עוד אשיב עליו] דמה שנסתפקו ונחלקו כאן בגמרא אם כותבת הוי יותר מכביצה או פחות מכביצה, הכוונה על ביצה קלופה, שהרי רש"י פי' כאן בדברי הגמרא שפשטה שכותבת הוי פחות מכביצה, דאי נמי כי הדדי נינהו ניתני כביצה, שכביצה שגור במשנה יותר מככותבת לענין טומאת אוכלין, והנה כביצה השגור במשנה לענין טומאת אוכלין היא כביצה בלא קליפתה וכדפסק גם הרמב"ם בפ"ד מהל' טומאת אוכלין, וא"כ ככותבת שנסתפקו אם היא יותר מכביצה או פחות מכביצה, א"כ הכוונה לביצה בלא הקליפה.

וכתב דלפי"ז דלפי מסקנת הגמרא שכותבת הוא פחות מכביצה והיינו בלא הקליפה כנ"ל, א"כ כזית שהוא חצי כותבת הוא פחות מחצי ביצה בלא הקליפה, וא"כ אי אפשר לומר כמו שרצה הגאון ר' זאב וואלף סג"ל זצ"ל לומר דשיעור פרס הוא ד' ביצים חטים משום דלפי דבריו ד' ביצים חטים הוא כ' ביצים של קמח, והיינו ביצים גדולים של ציפורי לפי דעתו שעושים ביצים סתם כ"ח ביצים וארבע חומשים בקליפתן, ולפי מדידתו של המהר"ל לל"ח ביצים ושני חומשים בלא קליפתן, והם ע"ז חצאי ביצה פחות מחלק עשירית ביצה, ולפי הנ"ל שכזית הוי פחות מחצי ביצה בלא קליפתה, א"כ כזית מתבטל בפרס כי הוי פחות מחלק אחד בששים, וא"כ איך יתכן כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא, עיין שם.